

การถอดบทเรียน: โรงเรียนต้นแบบโครงการโรงเรียนคุณธรรม ในจังหวัดหนองบัวลำภู LESSONS LEARNED FROM MORAL SCHOOL IN NONG BOU LUMPHU PROVINCE

วรัญญา จีระวิพูลวรรณ^{1,*}, สุนันท์ นวลเพ็ง² และ ชาญณรงค์ อินทรประเสริฐ³
Varanya Jeeravipoolvarn^{1*}, Sunan Nounpeng² and Channarong Intaraprasert³

¹ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

² สาขาวิชาเทคโนโลยีชีวภาพ คณะเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

³ สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษสำหรับผู้พูดภาษาอื่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

¹ Science Education Program, Graduate Studies, Udon Thani Rajabhat University

² Biotechnology Program, Faculty of Technology, Udon Thani Rajabhat University

³ Teaching English to Speakers of other Languages Program, Graduate Studies

Udon Thani Rajabhat University

Received: 25 September 2020

Accepted: 25 April 2021

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบท ศักยภาพ ปัญหา อุปสรรค และ ปัจจัยความสำเร็จของโรงเรียนต้นแบบของโครงการโรงเรียนคุณธรรมในจังหวัดอุดรธานี กลุ่มเป้าหมายคือ ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน วิธิดำเนินการ ใช้เทคนิคมองย้อนหลังและทบทวนหลังการปฏิบัติ มองภาพในอนาคต และ แนวปฏิบัติที่ดี เก็บข้อมูลโดยการศึกษาเอกสาร การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการวาดภาพจากจินตนาการ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า *แนวทางการพัฒนา* เกิดขึ้นโดยการบริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยมีโรงเรียนเป็นฐาน บูรณาการระบบการจัดการข้อมูลองค์ความรู้และหน่วยงานภาคีเครือข่าย *ผลผลิต* มีทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม *ผลลัพธ์* คือ ครูได้พัฒนาเทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้ นักเรียนมีความรู้และทักษะกระบวนการตามมาตรฐานและตัวชี้วัด โรงเรียนและคณะผู้บริหารได้ระบบการบริหารโรงเรียนคุณภาพแบบมีส่วนร่วมโดยมีโรงเรียนเป็นฐาน *ผลกระทบ* คือ นักเรียนมีทักษะอาชีพ

* ผู้ประสานงาน: วรัญญา จีระวิพูลวรรณ

อีเมล: jvaranya@gmail.com

มีอาหารกลางวันปลอดภัยและเพียงพอ มีความรับผิดชอบ ความสามัคคี และระเบียบวินัย *ปัจจัยความสำเร็จ* คือ แรงบันดาลใจจากหน่วยงานภาครัฐ บุคลากรทรัพยากรจากภาคี เครือข่าย ชุมชนและผู้ปกครอง การหนุนเสริมจากภาคีเครือข่าย *ความยั่งยืนในการพัฒนา* คือ การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียนที่ต่อเนื่อง การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ ชุมชนต้องรักษาความสัมพันธ์และความเชื่อมั่นในโรงเรียน

คำสำคัญ: โรงเรียนคุณธรรม, การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมโดยมีโรงเรียนเป็นฐาน

Abstract:

The purpose of this research was to studies context, potential, obstructs and success factors of a school master of the Moral School Project in Udon Thani. The key informants comprise of school developing stakeholders. We used retrospect, after review techniques, future scenery and best practices. Data gathering by documentary analysis, group discussion, in-depth interviewing and imaginary drawing. Then content analysis was used to analyze the compile of data. The findings were as follow: the school was developed by participatory school based administration with integration of knowledge management and stakeholder parties. Output of the development comprise of both objective and subjective outputs. Outcome were the teachers developed learning management techniques, students have knowledge and process skills as standards and benchmark determined and the school administration committee were developed to used participatory school based administration. The impacts were: students were equipped to have career skills, safety and sufficient lunch food, more responsibilities and unity. And also students and teachers were more order. Success factors were 1) inspiration from government organizations, 2) Resources integration from party networks, 3) parents and community participation and empowerment from party networks. Developmental sustainable will be continued by 1) continuing of participatory school based administration

and cooperation of concerned organizations and 2) communities should be keep contact and confident in schools.

Keywords: The moral school, participatory school based administration

บทนำ

ปี พ.ศ. 2555 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พระราชกระแสรับสั่งให้คณะองคมนตรีจัดตั้ง “กองทุนการศึกษา” โดยได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อดำเนินงานกองทุน และ ทรงมีพระราชประสงค์ว่า “ให้โรงเรียนสร้างคนดีให้บ้านเมือง” ตามหลัก 3 ประการ ดังนี้

“ให้ครูรักเด็กและเด็กรักครู ให้ครูสอนให้เด็กมีน้ำใจต่อเพื่อนไม่ให้แข่งขันกันแต่ให้แข่งกับตัวเองและให้เด็กที่เรียนเก่งช่วยสอนเพื่อนที่เรียนช้ากว่าให้ครูจัดกิจกรรมให้นักเรียนทำร่วมกันเพื่อให้เห็นคุณค่าของความสามัคคี” (ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ, 2060: 8)

โครงการกองทุนการศึกษามีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือการศึกษาแก่โรงเรียนสามัญศึกษา และวิทยาลัยอาชีวศึกษาในสังกัดของรัฐและเอกชนที่ตั้งอยู่ห่างไกล ขาดแคลนปัจจัยการเรียนการสอน รวมถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนในด้านคุณธรรม นักเรียนจะเติบโตพร้อมกับอุปนิสัยงามติดตัวไปตลอด โดยมีหลักการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมให้ประสบความสำเร็จ คือ (ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ, 2060: 12-14) 1) เป็นกระบวนการที่ต้องทำทั้งโรงเรียน และผู้มีส่วนได้เสีย 2) ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนักเรียน ดำเนินงานทำจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) มาเป็นระดับนโยบายโรงเรียน 3) ให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานพัฒนาโรงเรียนและคุณธรรม และ 4) โรงเรียนต้องทำกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น สอนองพระราโชบายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 ได้ดำเนินการถ่ายทอดองค์ความรู้และบริการวิชาการ อาทิ โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ฟาร์มไก่ไข่ การเลี้ยงปลานิล แปลงผัก ห้องเรียน DLTV และการจัดกิจกรรมเสริมทักษะการเรียนรู้ รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนการดำเนินงาน การส่งเสริมความรู้ ถอดบทเรียนเพื่อขยายผลสู่โรงเรียนอื่นรวมทั้งถ่ายทอดสู่ชุมชน นอกจากนักเรียนได้

ทานอาหารปลอดภัยแล้ว ยังได้รับการบ่มเพาะคุณลักษณะที่ดีและคุณธรรมผ่านการปฏิบัติ ให้มีความอดทน เสียสละ

โรงเรียนในโครงการกองทุนการศึกษา รุ่นที่ 3 ในเขตบริการทางวิชาการของ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี จำนวน 13 โรงเรียน ในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี และ จังหวัดหนองบัวลำภู และในปี 2562 ได้คัดเลือกโรงเรียนบ้านหนองบ่อเป็นโรงเรียนที่มีการปฏิบัติที่ดี งานวิจัยนี้มีขอบเขตเฉพาะ การถอดบทเรียนโรงเรียนบ้านหนองบ่อ โดยใช้เทคนิคมองย้อนหลัง เป็นการศึกษาและถอดบทเรียนหลังจากดำเนินโครงการเพื่อทบทวนหลังการปฏิบัติ (After Action Review, AAR) ตามโครงการเพื่อเรียนรู้ผลการดำเนินงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อการปฏิบัติที่ดีที่มีบริบทใกล้เคียงให้ประสบความสำเร็จรวมทั้งป้องกันความล้มเหลว และ ข้อเสนอแนะในอนาคต โดยมีประเด็นการสนทนา คือ *ความคาดหวังว่าการปฏิบัติจะทำให้เกิดผลอย่างไร ผลการปฏิบัติที่เกิดขึ้นคืออะไร การปฏิบัติที่ดีคืออะไร และ ข้อเสนอแนะในการปรับปรุง คือ อะไร* (Salem-Schatz, Ordin & Mittman, 2010: 1) รวมทั้งการศึกษาแนวปฏิบัติที่ดี (Best practice, BP) คือ การถอดบทเรียนจากการเล่าและประเมินผลโครงการซึ่งจะเปรียบเทียบกับแผนที่ผลลัพธ์ การประเมินแบบเสริมพลัง และการประเมินสรุปผลโครงการ (The American Society for Quality (ASQ)

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษา โครงสร้าง รูปแบบ และวิธีดำเนินงาน ปัจจัยความสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรค และข้อเสนอแนะของโรงเรียนต้นแบบในโครงการโรงเรียนคุณธรรม

วิธีดำเนินการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

1. กลุ่มเป้าหมาย เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ที่	หน่วยงาน / กลุ่ม	จำนวน
1	ผู้ปกครองนักเรียน	4
2	คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานฯ	11
3	ตัวแทนนักเรียน	10
4	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองบ่อ	1
5	คณะครูและบุคลากรโรงเรียนบ้านหนองบ่อ	10
6	อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี	10
7	ตัวแทนจากสภาพัฒนาฯ	4
รวม		50

ขอบเขตของพื้นที่ คือ โรงเรียนบ้านหนองบ่อ หมู่ที่ 10 ตำบล อำเภอเพ็ญ จอมศรี จังหวัดอุดรธานี เก็บข้อมูลระหว่าง พฤศจิกายน 2562 – 30 มกราคม 2563

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กรอบแนวคิดการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และกรอบแนวทางการสนทนากลุ่มในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโรงเรียนตามกรอบแนวคิดโรงเรียนคุณธรรม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดย

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมของทางโรงเรียน เช่น แผนงาน/โครงการ

3.2 ลงพื้นที่ตรวจเยี่ยมโรงเรียน การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู และ ชุมชนที่มีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม จัดประชุมถอดบทเรียนในพื้นที่ ด้วยการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และ การวาดภาพในจินตนาการ

3.3 เก็บข้อมูลจากประชุมการนำเสนอความก้าวหน้าของคณะอาจารย์ และ บุคลากรจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ในการปฏิบัติงานตามโครงการโรงเรียนคุณธรรม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการถอดบทเรียน ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. สถานการณ์เดิม โรงเรียนบ้านหนองบ่อ หมู่ที่ 10 ตำบลจอมศรี อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 เป็นโรงเรียนขนาดเล็กเปิดสอนระดับอนุบาลปีที่ 2 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 ในปีการศึกษา 2562 มีนักเรียนมีจำนวน 134 คน ครู 9 คน เจ้าหน้าที่ธุรการ 1 คน นักการภารโรง 1 คน มีพื้นที่ 11 ไร่ อาคารธุรการ อาคารเรียน สระน้ำขนาดใหญ่ คำขวัญโรงเรียน: รักสะอาด มารยาทดี มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ *ปรัชญาโรงเรียน*: นตฺถิ ปญญา สมาอาภา แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี

2. สภาพปัญหา นักเรียนส่วนมากมาจากครอบครัวที่พ่อแม่ไปทำงานต่างถิ่น เด็ก ๆ อยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งยังลำบากกับการหาเลี้ยงชีพ เกิดปัญหาสุขภาพอนามัยของเด็กถูกละเลย โรงเรียนมีปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากร การชำรุดของสถานที่ อาคารเรียน วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับนักเรียน ปัญหาการดำเนินโครงการให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ ไม่มีการบริหารจัดการโครงการคุณธรรม การระบุคุณธรรม อัตลักษณ์ของโรงเรียนที่สอดคล้องกับเป้าประสงค์ของโครงการตามพระราชดำริ และความต้องการของโรงเรียน และไม่มีในแผนปฏิบัติการที่ชัดเจน ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอน การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม DLTV ที่ขาดประสิทธิภาพ ครูสอนไม่ตรงวุฒิ ไม่มีคุณวุฒิการศึกษา และสอนควบชั้นเรียน เป็นต้น ปัญหาด้านการส่งเสริมอาชีพ ไม่มีแผนงานส่งเสริมอาชีพของนักเรียน

3. ความคาดหวังและเป้าหมาย เป้าหมายของโรงเรียนบ้านหนองบ่อ คือ 1) ให้ครูรักนักเรียนและนักเรียนรักครู รักเพื่อนช่วยเหลือกันในการทำงาน 2) โรงเรียนมีสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมพัฒนาการนักเรียน 3) นักเรียนมีทักษะอาชีพที่เหมาะสมกับวัยและพัฒนาการ มีคุณธรรม จริยธรรม 4) นักเรียนมีอาหารที่กลางวันสะอาด ปลอดภัย และเพียงพอ

4. เส้นทางกำเนินงาน

ในเดือนมกราคม 2562 ตัวแทนครูได้ศึกษาดูงาน มีการประชุมภาคีเครือข่ายในพื้นที่ จัดค่ายจิตอาสาของนักเรียนกองทุนในเดือนกุมภาพันธ์ 2562 โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานและบุคลากรภายนอก กิจกรรมค่ายจิตอาสากลายเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนเข้ามามี

ส่วนร่วมในการปรับปรุงดินเพื่อการเกษตร วางท่อ ทาสีสนามเด็กเล่น สร้างโรงเรียนเลี้ยงไก่ โรงเรือนเห็ด บ่อซีเมนต์และบ่อดินเลี้ยงปลา ปลูกกล้วย ปลูกผัก

ในเดือนมีนาคม จนถึงเดือน ตุลาคม 2562 ได้ดำเนินงานด้านเกษตรกรรม โดย คุณครูจัดนักเรียนทุกชั้นปีเข้ากลุ่มครอบครัวเกษตร เพื่อให้มีการเรียนรู้ ช่วยเหลือและ ถ่ายทอดจากพี่และน้อง เช่น “ครอบครัวเห็ด” “ครอบครัวไก่” “ครอบครัวปลา” เป็นต้น โดยได้รับความช่วยเหลือจากชุมชน ผู้ปกครอง คณะกรรมการหมู่บ้าน และ ผู้นำชุมชน

ในระหว่างการจัดเคลื่อนโรงเรียนไปสู่เป้าหมาย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ได้สนับสนุนโรงเรียนในด้านองค์ความรู้ด้านการจัดการเรียนรู้ เทคนิคการสอนด้วย DLTV การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สนับสนุนนักศึกษาฝึกสอน พัฒนาห้องสมุด จัดระบบห้องสมุด ด้วยหลักการดีวี่ พัฒนาบรรณารักษ์น้อย พัฒนางานด้านการเกษตร จัดค่ายวิชาการแปรรูป เห็ด เป็นต้น นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ได้สนับสนุนงานด้านวิชาการ วัสดุ อุปกรณ์ เพื่อพัฒนาโรงเรียนไปสู่เป้าหมาย การขับเคลื่อนโดยภาคีที่มีส่วนร่วมทั้งหลาย ทำให้องคาพยพในโรงเรียนเกิดแรงบันดาลใจ และ พลังขับเคลื่อนโรงเรียน มีการเปลี่ยนแปลงทั้งที่เป็นรูปธรรม และ นามธรรม เช่น มีห้องสมุด มีห้อง DLTV เรียนรู้ทั้งที่เป็นระบบออนไลน์ และ ออฟไลน์ มีสนามเด็กเล่น มีนักเรียน ครู และ ผู้ปกครองร่วมมือร่วมใจกันดูแลครอบครัวเกษตร

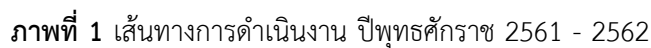
นักเรียนและครูได้วัตถุดิบปรุงอาหารกลางวันปลอดภัย จากผลผลิตที่ผลิตขึ้น ลดรายจ่ายการซื้อวัตถุดิบประกอบอาหาร ผลผลิตไข่ไก่สร้างรายได้ให้กับโรงเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ทักษะอาชีพการเกษตร บ่มเพาะคุณธรรม ความรับผิดชอบ และระเบียบวินัย รวมทั้งการใช้เวลาอย่างเป็นประโยชน์ นักเรียนตระหนักในเป้าหมายของชีวิตมากขึ้น ชุมชน ผู้ปกครอง และ ผู้นำชุมชน ได้รับแรงเหวี่ยงจากกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้น และ การสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น ได้สร้างพลังในการเสียสละ แรงงาน กำลังใจ วัสดุ อุปกรณ์ มาร่วมกิจกรรมทำให้เกิดการประสานทรัพยากรในชุมชน ขับเคลื่อนให้โรงเรียนไปสู่เป้าหมายเช่นกัน เส้นทางดำเนินงานไปสู่เป้าหมายของโรงเรียนบ้านหนองบ่อ โดยสรุปดังภาพที่ 1

5. กระบวนการและขั้นตอนการดำเนินงาน ประกอบด้วย บทบาทและหน้าที่ของภาคีเครือข่าย ระบบการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมโดยมีโรงเรียนเป็นฐาน และการพัฒนานวัตกรรม

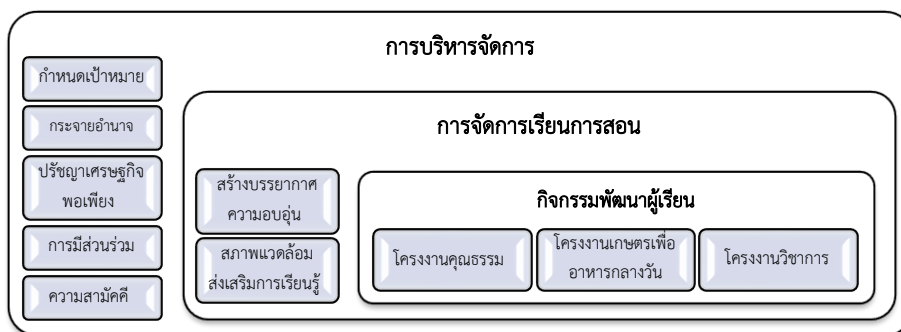
5.1 บทบาทและหน้าที่ของภาคีเครือข่าย โรงเรียนได้รับแรงบันดาลใจจากการเยี่ยมชมโรงเรียนขององค์กรนตรี และ คณะตัวแทนจากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ

และสังคมแห่งชาติ มีการประชุมวางแผนปฏิบัติและพัฒนาโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม การติดตาม ประเมินผล เสริมพลัง และประสานหน่วยงานเกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนตาม แผนปฏิบัติ ร่วมกับครู ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา นอกจากนั้นยังมีมูลนิธิฯ พัฒนั ติดตามประเมินผลโรงเรียนโครงการกองทุนการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุดรธานีเขต 1 การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคติดตามการดำเนินงานโซล่าเซลล์ บทบาท และหน้าที่ของภาคีเครือข่ายเป็นการทำงานแบบบูรณาการทรัพยากร ความร่วมมือ และ องค์การที่เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับประเทศ จังหวัด และ ท้องถิ่น รวมทั้งผู้นำชุมชน ภูมิปัญญา กลายเป็นภาคีเครือข่าย สรุปได้ดังตารางที่ 2

5.2 ระบบการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โรงเรียนมีการ บริหารจัดการโดยการประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมขับเคลื่อนการโรงเรียนจากภาคี เครือข่าย การบริหารใช้หลักการกระจายอำนาจที่ครูและชุมชนมีบทบาทสำคัญ บริหารตาม หลักเศรษฐกิจพอเพียง กำหนดเป้าหมายชัดเจน ให้ความสำคัญกับการสร้างความสามัคคี จิตอาสา จัดการเรียนการสอนเน้นการสร้างบรรยากาศอบอุ่นให้โรงเรียนเป็นบ้านหลังที่สอง จัดสภาพแวดล้อมส่งเสริมการเรียนรู้ จัดกิจกรรมตามโครงการงานคุณธรรม โครงการเกษตรเพื่อ อาหารปลอดภัย และโครงการวิชาการที่ส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนที่เหมาะสมกับศักยภาพ บริบทและภูมิสังคม ดังภาพที่ 2

กลุ่ม /หน่วยงาน	บทบาท
สำนักงานโครงการกองทุนการศึกษา	จุดประกายการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ สร้างแรงบันดาลใจ นิเทศติดตาม ประเมินผล เสริมพลัง ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
มูลนิธิยุวสถิรคุณ	นิเทศติดตาม การดำเนินงานโรงเรียนโครงการกองทุนการศึกษา
สภานิติบัญญัติแห่งชาติ	สนับสนุน การอบรม ลูกเสือคุณธรรม
สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ	ประสานงานหน่วยงานรับผิดชอบ งบประมาณ และติดตามประเมินผล ประชุมปฏิบัติการจัดทำแผนพัฒนาโครงการและกิจกรรม
สำนักนายกรัฐมนตรี	สนับสนุนการจัดค่ายกิจกรรมจิตอาสาในการสร้างสนามเด็กเล่น และ งบประมาณ
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี	สนับสนุนงานวิชาการ ด้าน DLTA ห้องสมุด งานด้านการเกษตร สนับสนุน องค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม วัสดุ อุปกรณ์ นักศึกษาฝึกสอน นักศึกษา ฝึกงาน
จังหวัดอุดรธานี (ประมง ปศุสัตว์ กรมพัฒนาที่ดิน และ เกษตร จังหวัด)	สนับสนุนปัจจัยด้านกายภาพในการ ขุดบ่อ ปรับปรุงคุณภาพน้ำ พันธุ์ปลา พืช และ ไก่ไข่
บริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์ (CP)	สนับสนุนงบประมาณ องค์ความรู้และงบประมาณในการเลี้ยงไก่ไข่
อำเภอศรีบุญเรือง	ควบคุม ติดตาม ดูแล วางแผน แก้ปัญหา ให้กำลังใจ
คณะกรรมการสถานศึกษา (ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน (ผู้ปกครอง ราษฎรชาวบ้านปง)	กำหนดเป้าหมาย/แผนงาน/โครงการ ดำเนินกิจกรรม กิจกรรมเกษตร ฐาน จิตอาสาอื่น กิจกรรมแหล่งเรียนรู้, รมคมทุน / ทรัพยากร, สนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ สนับสนุนแรงงาน ความรู้ ทักษะ, ควบคุม ติดตาม ดูแล

ภาพที่ 2 การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมโดยมีโรงเรียนเป็นฐาน

การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมโดยมีโรงเรียนเป็นฐาน ที่ดำเนินงานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 จนถึงปัจจุบัน คือ ได้กลไกขับเคลื่อน NONGBO Model มีความหมายคือ Network: เครือข่ายเป็นองค์ประกอบสำคัญ และการทำงานของเครือข่ายทำให้เกิด Organization: องค์กรที่ร่วมมือกันปฏิบัติงาน ขับเคลื่อนและพัฒนาโรงเรียนในลักษณะ Naturality: ธรรมชาติของการทำงานร่วมกันแบบพี่น้อง มุ่งไปสู่ Goal: ที่เป็นเป้าหมายร่วมกันสร้าง Branding: คือ โรงเรียนเป็นบ้านหลังที่สอง ที่มี Outstanding: ความเป็นเลิศทั้งทางด้านวิชาการและคุณธรรม

ภาพที่ 3 NONGBO Model

5.3 การพัฒนานวัตกรรม ในระหว่างเส้นทางการพัฒนามีการพัฒนานวัตกรรมทางวิชาการ และ การเกษตร โดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีเป็นหน่วยงานภาคีขับเคลื่อนที่สำคัญในการให้คำปรึกษา สนับสนุนแรงงาน วัสดุ การแก้ปัญหาและนวัตกรรมที่เกิดขึ้น คือ

5.3.1 นวัตกรรมทางวิชาการ มีการพัฒนานวัตกรรมทางวิชาการ คือ

1) การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (Distance Learning TV) โดยมูลนิธิการศึกษาทางไกล อำเภอกุดหวิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้สนองแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีการถ่ายทอดสดการเรียนการสอนและวิชาชีพผ่านทางโทรทัศน์ 15 ช่องสัญญาณ ตลอด 24 ชั่วโมง เพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนครู ครูไม่ครบชั้น และครูสอนไม่ตรงวิชาเอก (มูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม, มปป.) โรงเรียนบ้านหนองบ่อได้จัดระบบการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จัดระบบ และ อุปกรณ์ให้ใช้การได้ทั้งระบบ online และ offline ทำให้ครูและนักเรียนติดตามบทเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) การพัฒนาห้องสมุด ได้พัฒนาสภาพแวดล้อม ติดพัดลม ซ่อมประตู หน้าต่าง เพิ่มชั้นหนังสือ จัดมุมอ่านหนังสือ จัดหาหนังสือที่เหมาะสมกับวัยนักเรียนเพิ่มเติม จัดระบบห้องสมุดแบบ Dewey จัดบรรณารักษ์น้อย ทำให้นักเรียนมาใช้บริการมากขึ้น

3) หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน มีการพัฒนาหลักสูตร ท้องถิ่นสาระทักษะอาชีพการเกษตร พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนและสร้างสื่อ ประกอบการจัดการเรียนรู้ของครู ส่งผลให้นักเรียนมีพัฒนาการทางวิชาการมากขึ้น

5.3.2 นวัตกรรมเกษตร

1) การเลี้ยงไก่ในโรงเรือน โดยเครื่องเจริญโภคภัณฑ์ อนุเคราะห์วัสดุ พันธุ์ไก่ และ อาหาร ภายหลังเกิดปัญหาอากาศร้อนจัด จึงมีการติดสปริงเกลสบนหลังคา และ ติดตั้งพัดลม ลดความร้อน มีการเปิดเพลงให้แม่ไก่ ลดความเครียด

2) การเพาะเห็ด มีสร้างโรงเรือนเพาะเห็ดนางฟ้า แก้ปัญหาอากาศ ร้อน และ ความชื้นไม่พอ โดย เททรายพื้นโรงเห็ด และ ติดสปริงเกลสเพิ่มความชื้น

3) บ่อปลาซีเมนต์ระบบ aquaponics ฝังบ่อในดิน และปลูกผัก

4) บ่อปลาดิน น้ำเสีย ปรับสภาพน้ำโดยใช้ ฟางข้าว มูลสัตว์ ปุ๋ยขี้วัว และ ด่างทับทิม เพิ่มอาหารปลา โดยใช้เศษอาหาร ข้าวสุก รำอ่อน ปั่นเป็นก้อนอาหาร

5) ผักสวนครัว แก้วมังกร มีปัญหาดินเค็ม จึงปลูกในท่อซีเมนต์

6) มะละกอ ให้น้ำโดยใช้ระบบน้ำหยด

6. ผลผลิต ผลลัพธ์ และ ผลกระทบ

6.1 ผลผลิต เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทั่วไป มีโรงเรือนไก่ โรงเพาะ เห็ด บ่อปลา และ แปลงผัก มีการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบที่หลากหลาย หลักสูตร ทักษะอาชีพ การเรียนการสอนทางไกล และการจัดกิจกรรมครอบครัวเกษตร นักเรียนมี ทักษะการเกษตร ระเบียบวินัย และ ความรับผิดชอบมากขึ้น ครูและผู้บริหารโรงเรียนมีการ บริหารแบบมีส่วนร่วม มีความรู้ทางวิชาการมากขึ้น ชุมชนและผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการ พัฒนา ดูแลโรงเรียนเพิ่มมากขึ้น

6.2 ผลลัพธ์ สภาพแวดล้อมที่ดีทำให้นักเรียนมีความสุข อยากมาโรงเรียนมากขึ้น มีผลผลิตไปประกอบอาหารกลางวันที่สะอาด สด ใหม่ มีรายได้จากการขายผลผลิต (ไข่ไก่) โครงการวิชาการนักเรียนมาใช้บริการห้องสมุดเพิ่มขึ้น และครูมีความรู้ความสามารถในการ

จัดการเรียนรู้มากขึ้น ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนดีขึ้น โดยเฉพาะวิชาภาษาไทย ครูมีภาระงานและรับผิดชอบมากขึ้น การบริหารเป็นแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น ชุมชนและผู้ปกครองให้ความร่วมมือและให้ความสำคัญกับกิจกรรมในโรงเรียนเพิ่มมากขึ้น

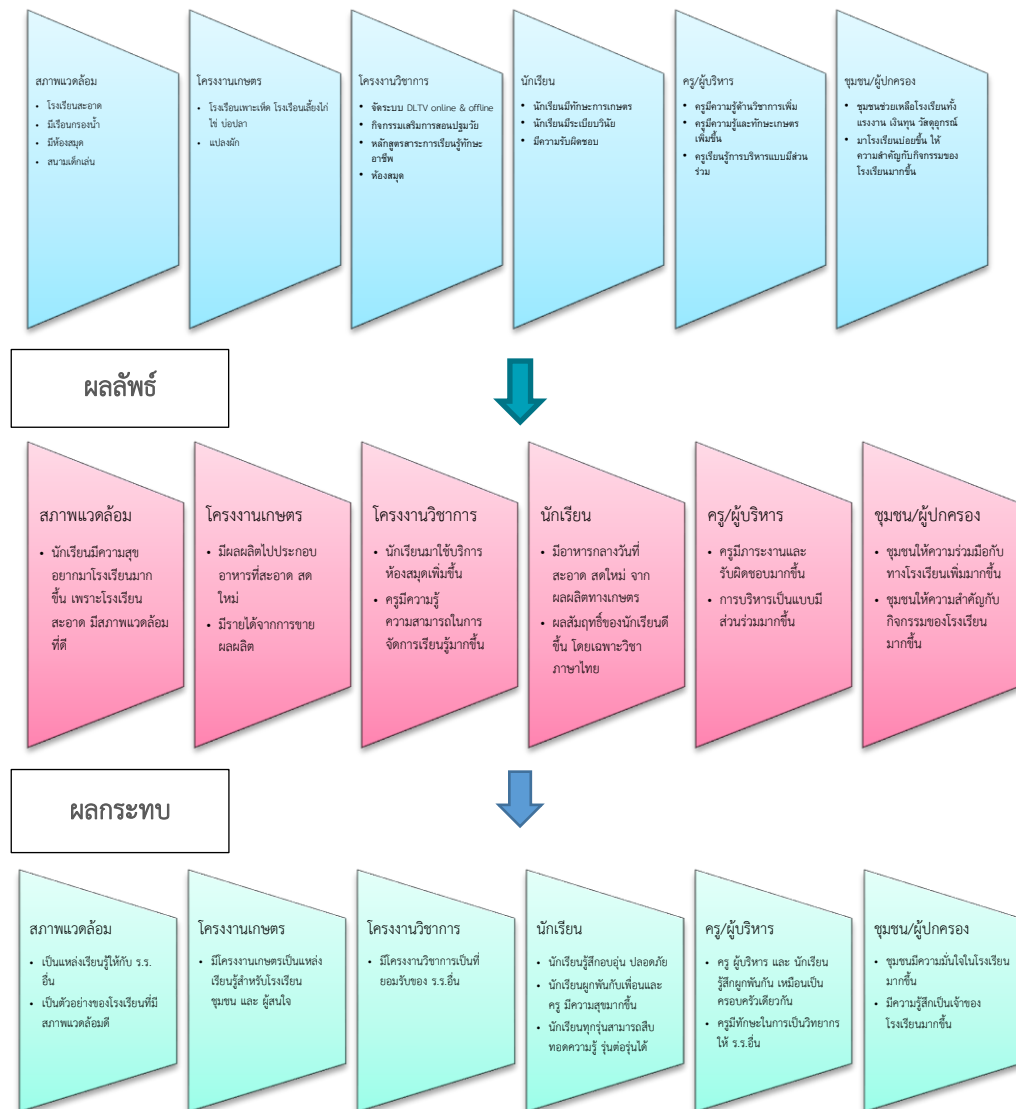
6.3 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับ โรงเรียนอื่น ในด้านการมีสภาพแวดล้อมที่ดี มีโครงงานเกษตรเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับโรงเรียน ชุมชน และ ผู้สนใจ มีโครงงานวิชาการเป็นที่ยอมรับของโรงเรียนอื่น นักเรียนรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย มีความผูกพันกับเพื่อนและครู มีความสุขมากขึ้น สามารถสืบทอดความรู้จากพี่สู่น้อง และ รุ่นต่อรุ่นได้ ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนรู้สึกผูกพันกัน เหมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน ครูมีทักษะในการเป็นวิทยากรให้สถานศึกษาอื่น ชุมชนและผู้ปกครอง ชุมชนมีความมั่นใจในโรงเรียนในการส่งบุตรหลานมาเรียนในโรงเรียนมากขึ้น และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียนมากขึ้น สรุปได้ดังภาพที่ 4

การอภิปรายผล

1. **แนวคิดและหลักการ** กระบวนการพัฒนาโรงเรียนต้นแบบเริ่มจากการกำหนดวัตถุประสงค์ คือ การพัฒนาให้โรงเรียนเป็นบ้านหลังที่สองของนักเรียน กำหนดอัตลักษณ์โรงเรียนว่า “โรงเรียน คือ บ้านที่อบอุ่นด้วยอาหารปลอดภัย อบอุ่นรักจากครูและเพื่อน สามัคคี และรับผิดชอบต่อชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีคุณธรรม และ จริยธรรม” โรงเรียนใช้เวลาพัฒนาประมาณ 2 ปี สร้างระบบการบริหารอย่างมีส่วนร่วมแบบ มีโรงเรียนเป็นฐานการพัฒนาได้รูปแบบ NONGBO Model ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ได้รวมกันเป็นหน่วยการพัฒนา สร้างภาคีเครือข่ายทั้งในระดับท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด หน่วยงานเอกชน รวมทั้งหน่วยงานระดับประเทศ ส่งผลให้การพัฒนาเป็นไปด้วยดี มีการขับเคลื่อนการดำเนินงาน การประชุมปฏิบัติการจัดทำแผน ลงมือปฏิบัติ และประเมินผลการปฏิบัติตลอดวงจรการพัฒนา ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมอย่างมากที่ทำให้โรงเรียนบรรลุเป้าหมาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรณี บัญชรหัตถกิจ และคณะ (2002) ที่พบว่า การระดมพลังความคิด สร้างสรรค์ ทำให้เกิดโครงการหรือแผนงานเพื่อใช้ในการดำเนินโครงการอาหารกลางวันแบบพึ่งพาตนเอง

2. ประเด็นความสำเร็จ ประเด็นความสำเร็จเกิดความสำเร็จ 5 ด้านคือ

2.1 สภาพแวดล้อมโรงเรียนเป็นระเบียบ สะอาดเรียบร้อย สนามเด็กเล่นสวยงาม เหมาะกับพัฒนาการของนักเรียน โรงเรียนยังจัดอาสาสมัครดูแลความปลอดภัยให้กับนักเรียนเดินข้ามถนนในตอนเช้าและตอนเย็น

ภาพที่ 4 ผลผลิต ผลลัพธ์ และ ผลกระทบ

2.2 การพัฒนาทักษะอาชีพผ่านโครงการนศรอบครัวเกษตร นักเรียนเรียนรู้เรียนรู้การทำงานร่วมกับเพื่อนที่มา ความรับผิดชอบ จริยธรรม คุณธรรมฝึกฝน ทักษะอาชีพจากต่างชั้นเรียน สร้างความสัมพันธ์แบบพี่สอนน้อง เรียนรู้ที่จะรักและมีความสุขกับการปฏิบัติงาน ชื่นชมผลผลิตที่ได้จากหยาดเหงื่อ แรงงานของกลุ่ม เรียนรู้การทำบัญชีครัวเรือน ความซื่อสัตย์ในการขายผลิตภัณฑ์ ชื่นชมที่ได้นำผลผลิตไปเป็นวัตถุดิบในการโครงการอาหารกลางวัน โครงการนศรอบครัวเกษตรยังเสริมสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน โคน นักเรียนทำหน้าที่ประสานความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ชุมชน และโรงเรียน ให้ร่วมมือร่วมใจจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการทำเกษตร ช่วยลูกหลานของตน

2.3 โครงการด้านวิชาการ การเรียนรู้ทางไกลผ่านดาวเทียมได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ครูและนักเรียนเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ห้องสมุดที่ได้รับการพัฒนาส่งเสริมให้นักเรียนรักการอ่าน เรียนรู้ผ่านหนังสือที่เหมาะสมกับวัยของนักเรียน ครูมีโอกาสที่ได้พัฒนาวิชาการโดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีสนับสนุนทางวิชาการ พัฒนาห้องสมุด จัดกิจกรรมสำหรับครูเพื่อพัฒนาสื่อการสอน เกม และ หลักสูตรท้องถิ่น

2.4 การเปลี่ยนพฤติกรรมของนักเรียน มีระเบียบวินัยในการถอดรองเท้า เดิน เข้าแถว ไม่นำขนมจากบ้านมารับประทานในโรงเรียนทำให้โรงเรียนสกปรก เสาร์-อาทิตย์ นักเรียนยินดีที่มาโรงเรียนเพื่อมาดูแลครอบครัวเกษตรของตนเอง ส่งผลให้นักเรียนมีคุณธรรมมากขึ้น

2.5 การเปลี่ยนพฤติกรรมของครู การพัฒนาครูให้มีความรู้ด้านวิชาการ การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม การเกษตร การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ เกมวิชาการ ส่งผลให้ครูมีความสามัคคีกับ ผู้ปกครอง และ ผู้บริหารมากยิ่งขึ้น มีความสัมพันธ์กับนักเรียนดีขึ้น มีจิตอาสามากขึ้น เช่น ทำงานในวันหยุด นอกเวลางานใกล้ชิดกับชุมชนมากยิ่งขึ้น ครูมีความมั่นใจในการเป็นวิทยากรให้กับโรงเรียนเครือข่าย ประเด็นดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรรณี บัญชรหัตถกิจ (2002) ที่พบว่า ความเอาใจใส่ของผู้บริหาร ครู ส่งเสริมระเบียบวินัย ความรับผิดชอบของนักเรียนในงานที่ได้รับมอบหมายมาปฏิบัติงานแม้ในวันหยุด

2.6 การเปลี่ยนพฤติกรรมของชุมชนและผู้ปกครองที่มีความใกล้ชิดกับครู และ โรงเรียนมากขึ้น มีจิตอาสาและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน ร่วมประชุมวางแผนและทำกิจกรรมกับโรงเรียนมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรรณี บัญชรหัตถกิจ (2002)

ที่พบว่า ชุมชนเป็นอาสาสมัครเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการอาหารกลางวันและให้การสนับสนุนด้านความคิด กำลังกาย และ กำลังทรัพย์ เป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จ

3. ปัจจัยความสำเร็จ ได้แก่

3.1 หน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาตรวจเยี่ยม จุดประกาย ประสานความร่วมมือ และทรัพยากรจากภาคีเครือข่าย ทั้งทรัพยากรทางวิชาการ อุปกรณ์ วัสดุ แรงงาน เวลา บุคลากรจากภาคีเครือข่ายทุกระดับในการขับเคลื่อนในโรงเรียน การประสาน

3.2 การทบทวนและปรับปรุงแผนการปฏิบัติงานให้เป็นปัจจุบัน และเหมาะสม กับ บริบทและสภาพแวดล้อมการปฏิบัติงาน ประเด็นนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ไพบุลย์ มีสิน (2558) ที่พบว่า ปัจจัยเกื้อหนุนที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการอาหารกลางวันแบบ ยั่งยืน คือ การทบทวนและ ปรับปรุงแผนการปฏิบัติงานให้เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อมการ ปฏิบัติงานให้เป็นปัจจุบันมีหน่วยงานภายนอกร่วมให้การสนับสนุนเพิ่มเติม เช่น โรงเรียน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้ปกครองนักเรียน รวมทั้งชุมชนในพื้นที่

3.3 การมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้ปกครอง ที่ให้ความร่วมมือกับบุคลากรของ โรงเรียน ความสัมพันธ์และความรู้สึกมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในโรงเรียน

3.4 การหนุนเสริม ต่อยอด จากภาคีเครือข่าย เช่น การต่อยอดของนักเรียนที่มี แนวคิดต้องการเพาะเลี้ยงกบ ซึ่งไม่ได้อยู่ในโครงงานเกษตร ผู้ปกครอง และ นักเรียนสามารถ ต่อยอดทำการเพาะเลี้ยงกบได้

4. ความยั่งยืนในการพัฒนา ความสำเร็จที่เกิดขึ้น จะเกิดความยั่งยืนได้ คือ

4.1 ความต่อเนื่องของการพัฒนา การพัฒนาที่ผ่านมา ความสำเร็จส่วนหนึ่ง เกิดจากการประสานความร่วมมือ ทั้งทรัพยากรบุคคล วิชาการ องค์ความรู้ วัสดุ อุปกรณ์ หลังจากนั้น โรงเรียน บุคลากร ครู และผู้บริหาร จะต้องดำเนินการให้เกิดความต่อเนื่อง ทั้งใน ด้านการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียน และ การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4.2 กลไกการขับเคลื่อนโรงเรียนที่สำคัญ คือ ชุมชน ผู้ปกครอง และ ภูมิปัญญา ที่จะต้องรักษา ความสัมพันธ์และความเชื่อมั่นในโรงเรียน จะเป็นตัวช่วยในการรักษาความ ยั่งยืน

ความยั่งยืนในการพัฒนาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรณี บัญชรหัตถกิจ (2002) ที่พบว่า การระดมพลังความคิด สร้างสรรค์ทำให้เกิดโครงงานและแผนงานโครงการ อาหารกลางวันแบบพึ่งพาตนเอง

ข้อเสนอแนะ

โรงเรียนต้นแบบโครงการกองทุนการศึกษาเป็นโครงการประสบความสำเร็จ ในด้านการจัดโครงการงานเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ที่โรงเรียนอื่นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในโครงการอาหารกลางวัน ส่งเสริมการพัฒนาโรงเรียนตามแนวพระราชดำริ ส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะการประกอบอาชีพและเป็นแนวทางพัฒนาให้ดำเนินวิถีชีวิตตามหลักคุณธรรม จริยธรรม และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร. 2554. **คู่มือถอดบทเรียนงานส่งเสริมการเกษตร**. สืบค้นเมื่อ วันที่10 มกราคม 2563 จาก<http://www.research.doae.go.th/webphp/filepdf/learnsongserm.pdf>
- มูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมในพระบรมราชูปถัมภ์. (มปป.) **มูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม**. สืบค้นเมื่อ วันที่10 มกราคม 2563 จาก <https://www.dltv.ac.th/home>.
- ไพบุลย์ มีสิน. 2558. การประเมินผลการกำกับดูแลโครงการอาหารกลางวันแบบยั่งยืน ในโรงเรียนประถมศึกษาของวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีศรีสะเกษ. **วารสารวิจัย มทร. กรุงเทพฯ** 9(2), 1-14.
- ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ, 2060. **กระบวนการพัฒนา โรงเรียนคุณธรรม ทำอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ**. กรุงเทพฯ: บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- ประวิณ นัยเจริญ และ สุนัน สีสังข์. 2558. **การดำเนินงานโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี**. การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 12 วันที่ 8-9 ธันวาคม 2558. น. 71-77.
- พรรณี บัญชรหัตถกิจ และคณะ. 2002. การพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อการมีส่วนร่วมในการจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนแบบพึ่งพาตนเอง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. **KKU Research Journal** 7(1 Jan-June 2002), 93-103.
- Salem-Schatz, Ordin & Mittman, 2010. **Guide to the after action review**. Retrieved June 19, 2020 from https://www.cebma.org/wp-content/uploads/Guide-to-the-after_action_review.pdf.